MAGYAR RÉGÉSZET
ONLINE MAGAZIN • 2014 ŐSZ
www.magyarregeszet.hu

ÚJ TOPOGRÁFIAI EREDMÉNYEK A DÉDESTAPOLCSÁNYI VEREBCE-TETŐ KUTATÁSÁBAN II.

A vaskori magaslati település és a temetkezések, valamint a környező területek topográfiai kutatásának eredményei

Czajlik Zoltán, Reményi László, Tóth Farkas Márton

A Magyar Régészet 2014. tavaszi számában a kiemelkedő méretű dédesi magaslati település (1. kép) korábbi kutatásának történetét és az erődítés déli lezárását jelentő, Vaskapu nevű sáncrész fémkeresős átvizsgálásának eredményeit mutattuk be. Az ott azonosított 234 nyílhegy pozíciója alapján egy, a Kr. e. 7. század vége felé lefolyt fegyveres konfliktus rekonstruálható, ami a légvonalban kb. 230 km-re található szlovákiai Szomolány/Smolenice – Molpír erődítésénél ugyanebben az időszakban bekövetkezett, hasonló támadással állítható párhuzamba.

1. kép: A dédesi magaslati település a Bán-patak völgyéből (fotó: V. Szabó Gábor)

DÉDESTAPOLCSÁNY – VEREBCE-TETŐ TOPOGRÁFIAI VISZONYAI

Amint azt a tanulmány első részében bemutattuk, a lelőhelykomplexum a Bükk-hegység irányából észak felé tartó hegygerincen kb. 2 km hosszan követhető, és három, világosan elkülönülő egységből áll. (*2. kép*) Déli részén egy mintegy 900 m hosszú, erősen teraszosított gerinc húzódik, amely Verebce bérc vagy Vásárhely pada néven ismert. Ettől északra a kb. 600 m hosszan elnyúló, Kisvár nevű terület helyezkedik el, amelynek csak a délkeleti részén figyelhető meg markánsabb teraszrendszer. Végül a gerinc északi végét a kb. 500 m hosszú, ún. dédesvári terület jelenti; ennek északi fele ugyancsak teraszos kialakításúnak tűnik. A jóformán teljes egészében teraszozott kialakítású Verebce-bérc egyértelműen elkülöníthető az északi lelőhelyrészektől, hiszen itt a mindkét oldalról magasra felfutó oldalvölgyek szűk gerincet fognak közre. A teljes magaslati települést nem veszi körbe védmű, sőt komoly sánc is csak a déli oldalon, a korábban említett Vaskapunál épült ki. Az erődítés a nagyon meredek keleti oldalon biztosan nem épült meg, és az ÉNy-i végpontot nem számítva a nyugati oldalnak is csak a déli részén követhető az északi irányban egyre elmosódottabb védelmi konstrukció. A lelőhelykomplexumon belül tehát csak a déli, Verebce-bérc nevű részt tekinthetjük erődítettnek, mégpedig elsősorban azt a részt, amely a hegygerincet a Bükk-hegység irányában leválasztotta, lezárta. A Vaskapunál a belső sánc felszínén nagy mennyiségben azonosított szkítakori nyílcsúcsok keltező értékkel bírnak az erődítés tekintetében is, hiszen a védmű nem lehet fiatalabb a nyílcsúcsoknál, azaz a Kr. e. 7. század 2. felénél.

A magaslati települést a korábbi közlések a késő bronzkori Kyjatice-kultúrához kötötték. A felszínen azonban elsősorban középső és késő vaskori kerámia gyűjthető, és ez arra utal, hogy a késő bronzkori megtelepülés jóval kisebb intenzitású lehetett, mint a középső és késő vaskori. Ezt a megfigyelést támasztják alá a lelőhelyről származó, biztos keltező értékkel bíró fémtárgyak is. Késő bronzkori fémtárgyat egyáltalán nem ismerünk innen, szkíta és kelta kapcsolatrendszerrel bíró tárgy viszont nagyobb számban került elő. A Vaskapuhoz közeli, teraszozott zónában szkíta korra keltezhető bronzcsüngőt találtunk, de

különösen figyelemre méltó az itt előkerült nagyszámú, középső vaskori kés. A fémkeresős kutatások alapján tehát úgy tűnik, hogy a Verebce-bérc erődített és erősen teraszozott részén kell keresnünk a középső vaskori települést. Az ugyanitt megtalált, késő vaskori jellegzetességet hordozó vas tokosbalták és tokosvésők, valamint a Vaskapunál lévő erődítés alatti meredek lejtőn 40 cm mélységben, fasz éndarabokkal kevert rétegben előkerült vas tokosbalta ugyanakkor már a késő vaskori település leletanyagát alkothatják.

A Verebce-bércen gyűjthető leletanyag túlnyomó többségét az illegális fémkeresős kutatások során otthagyott, 10–15 cm átmérőjű vascipók jelentik. Salakot mi nem figyeltünk meg, ugyanakkor B. Hellebrandt Magdolna és Pusztai Tamás korábbi kutatásaik során a DK-i külső zónában egy-egy gödörben égett köveket és salakot(?) azonosítottak.[1] A Verebce-tetőhöz viszonylag közel, legfeljebb 4-5 km-re, a tőle északra húzódó Bán-patak völgyének északi oldalán, Nekézseny és Dédestapolcsány határában található gyenge minőségű vasérc. A Rudabányai-ércesedés legdélebbi részeként számon tartott, viszonylag idős kőzetekhez kapcsolódó sziderit Rudabányához hasonlóan itt is limonitosodott, felszínközeli részeit a 18. században még hasznosították.[2]

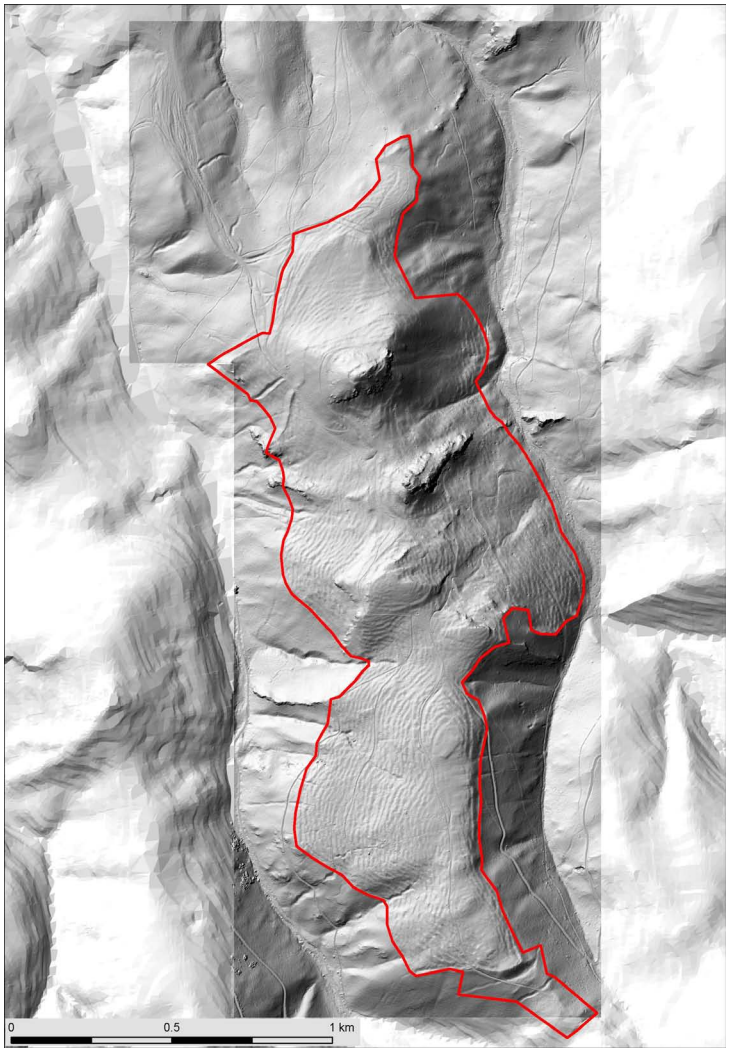

2. kép: A dédesi magaslati település a légi lézeres szkennelés felhasználásával készült térképen (ODD Kft; Holl Balázs, a felmérésre a TÉKA – Tájértéktár program nyújtott lehetőséget)

A KORA SZKÍTAKORI TEMETŐ

A lelőhelyen 2008 szeptemberében V. Szabó Gábor vezetésével az ELTE Régészettudományi Intézetének kutatócsoportja végzett fémkeresős kutatást. Ekkor több vaskori megtelepedési horizonthoz köthető, nagy mennyiségű szórványlelet került felszínre. A feltételezett szórványleletek körültekintő kibontása során a hegygerinc nyugati oldalán lévő, fiatal tölgyessel benőtt platón szkítakori hamvasztásos temető sírjaira bukkantunk.[3]

A Dédes várától közel 600 méterre, északnyugatra előkerült sírok, a lelőhely egy újabb, korábban nem ismert korszakát jelentették. A négy feltárt sír egy megközelítőleg 150×70 méteres területen, elszórtan

[1] Hellebrandt Magdolna: Mályinka-Dédestapolcsány-Verepce-vár és Miskolc-Kőlyuk I. barlang vasleletei / The iron finds from Mályinka-Dédestapolcsány-Verepce-vár and the Miskolc-Kőlyuk I. cave. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 46 (2007), 16–20.

[2] A Bán-patak völgyében található vassalakos lelőhelyeket Dobosy László gyűjtötte össze. Dobosy László: Salaklelő és vasfeldolgozó helyek a Bán-patak völgyében. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 12 (1973) 69–75. Czajlik Zoltán: A fémnyersanyagok őskori kohósításának nyomai a Kárpát-medencében / Traces of prehistoric smelting workshop in the Carpathian Basin. Archeometriai Műhely (2012/2), 100.

[3] A sírok a Vár-erdő délnyugati részén levő, a Bán-patak völgye fölé meredek hegyoldallal magasodó, északnyugat-délkeleti irányú, természetes, megközelítőleg lapos platón (400 m tszfm.) helyezkedtek el.

helyezkedett el. A sírok közt levő nagy távolság és a területen gyűjtött nagyszámú vaskori szórványlelet alapján egyértelművé vált, hogy a lelőhelyen viszonylag nagy kiterjedésű temető meglétét feltételezhetjük. A rendelkezésre álló rövid idő és a helyenként igen nehezen kutatható, sűrű aljnövényzettel benőtt erdős terület adottságai sajnos megakadályozták a további sírok feltárását. A temető környékétől távolabb több, valószínűleg vaskori, illetve egyértelműen a szkíta korra tehető szórványlelet is felszínre került.

A 2008-ban feltárt négy sír feldolgozása során kiderült, hogy a megismert temetőrészlet a korai szkíta korba, vagyis a Kr.e. 7. század második fele és a Kr.e. 6. század első fele közti időszakra (Ha C2/D1 fázis közti átmenet tájára) keltezhető. A sírmellékletek és viseleti elemek széles, elsősorban Kárpátalja, a Közép-Dnyeszter-vidék, Erdély és a dunántúli Hallstatt-kultúra felé mutató kapcsolatrendszert tükröztek. Kifejezetten markánsnak mutatkozott ugyanakkor a leletanyagban és a temetkezési szokásokban a helyi, késő bronzkori műveltségek továbbélő hagyománya is.[4]

A több szempontból is kiemelkedő jelentőségűnek, további kutatásra érdemesnek mutatkozó (és az illegális fémkeresősök által sajnálatos módon folyamatosan rabolt) lelőhelyen 2011. július 6–10. között nyílt lehetőségünk újabb kutatást végezni.[5] A rendelkezésünkre álló szűk 5 nap alatt a 2008-ban feltárt sírok közelében fémkereső műszerek segítségével további 11 sírt lokalizáltunk, majd tártunk fel. Ezek a temetkezések koncentráltan, a temető feltételezett kiterjedéséhez mérten viszonylag kis területen kerültek elő (*3. kép*).

A 2011-ben feltárt temetkezések mind a rítus, mind a belőlük előkerült leletanyag tekintetében jól illeszkednek a 2008-ban megtaláltak sorába. A 11 sír kivétel nélkül hamvasztásos: 7 szórthamvas, 2 urnás és 2 vegyes (urnás és szórthamvas) rítusú. A sírokat 7 esetben fedte kőpakolás, 2 esetben kisebb, szabálytalan kőgyűrű övezte a hamvakat és a mellékleteket (*4. kép*).

Az előkerült leletek megerősíteni látszanak a 2008-ban végzett kutatásunk eredményeit mind a lelőhely keltezését, mind a temetőt használó közösség kapcsolatrendszerének irányait és intenzitását tekintve (*5. kép*). Némi hangsúlyeltolódást ugyanakkor felfedezhetünk a korai szkítakori erdős sztyeppe-vidék és a Kustánfalva-csoport irányába. Ezt a kulturális kommunikációt vagy eredetet jól példázza a 15. sírban előkerült kakastaréjos fülű

3. kép: Szkíta kori sírok bontás közben, 2011-ben (fotó: Tóth Farkas Márton)

4. kép: Kőpakolásos szkíta kori sír feltárás közben (fotó: Fullár Zoltán)

[4] Tóth Farkas Márton: Korai szkítakori sírok Dédestapolcsány-Verebce-tető lelőhelyen / Early Scythian Age Graves at the Site of Dédestapolcsány-Verebce-tető (NE Hungary). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 51 (2012), 63–91.

[5] Az ELTE Régészettudományi Intézetének V. Szabó Gábor vezette fémkeresős kutatócsoportja mellett egy nagyobb létszámú, intézmények közti összefogás eredményeképpen létrejött csapat látott munkához: a Czajlik Zoltán által koordinált team-ben az egyetem hallgatóin kívül Bödőcs András és Holl Balázs a geodéziai és térinformatikai feladatok ellátásával, Bacskai István a fémkereső műszeres leletfelderítéssel, a MNM-NÖK Reményi László és Fullár Zoltán vezette munkatársai pedig az újabb sírok feltárásában segédkeztek. A feltárásokon rajtuk kívül Váczi Gábor, Fülöp Kristóf, Groma Kata, Jáky András, Novák Mariann és Tarbay Gábor régészek (ELTE BTK RTI), valamint a MNM-NÖK részéről Czifra Szabolcs, Füzesi András, Koller Melinda és Nagy Nándor régészek vettek részt, lelkes munkájukat ezúton is köszönjük. A leletanyag restaurálását a MNM-NÖK munkatársai végezték el. A feltárások pénzügyi fedezetének biztosításához a Nemzeti Kulturális Alap és Nagyvisnyó Község Önkormányzata járult hozzá, a terepi munkát a Bükki Nemzeti Park munkatársai segítették. A támogatásért és a segítségért ezúton mondunk köszönetet!

csésze, mely tárgytípus az említett régiók középső vaskor eleji edényművességének jellegzetes darabja (*6. kép*). Kevés ismertté vált magyarországi lelőhelyei (pl. Alsótelekes-Dolinka[6]) mind a dédestapolcsányihoz hasonló időrendi és kulturális képet mutatnak.

A Dédestapolcsány – Verebce-tetőn eddig feltárt temetőrészlet 15 sírja jól illeszkedik az Alföld, illetve az Északi-középhegység területén egyre biztosabban körvonalazódó korai szkítakori lelőhelyek alkotta horizontba. Ezt a Kr.e. 7. század közepétől – második felétől a Kr.e. 6. század elejéig (vagyis a szkíta jellegű anyagi kultúra elemeinek felbukkanásától és a keleti eredetű közösségek érkezésétől a korongolt kerámia elterjedéséig) tartó időszakot ma már egyre több lelőhellyel definiálhatjuk. Ennek a Kárpát-medencei szkítakoron belül bizonyos szempontok (a jól keltezhető, Ha C2-D1 korú leletanyag, a korongolt kerámia hiánya, valamint a késő bronzkori vagy kora vaskori tradíciók erőteljes jelenléte) alapján elkülönülő fázisnak a pontosabb meghatározásában is jelentős előrelepést remélhetünk a dédestapolcsányi lelőhely további kutatásával.

További megválaszolandó kérdést jelent a temető népességének kapcsolata a Vaskaputól északra feltételezett vaskori településsel és a szkítakori nyílhegyeket hátrahagyó, ostromló közösségekkel. Itt kell megjegyeznünk, hogy a temető területén hasonló típusú nyílhegyeket tártunk fel, mint a Vaskapu sáncában.

A Verebce-bérctől délre eső zónában a középső vaskori temetkezéseken túl is előkerült néhány fontos lelet a 2008-as kutatások során. Közülük egyértelműen a kelta korból származik egy plasztikus díszítésű bronzfibula töredéke. Különösen jelentős darab az az áttört álfiligrán karperectöredék, amely a Kisvár zónájában került napvilágra. Pontos párhuzama egy olyan darab, amely Sajópetri-Homoki Szőlőskertek kelta temetőjében a közelmúltban került feltárásra, és a Kr. e. 3. századra keltezhető.[7] A Verebce-tető északabbi, később használt zónáiban középkori pénzérméket és szakállas puskához használt puskagolyókat találtunk.

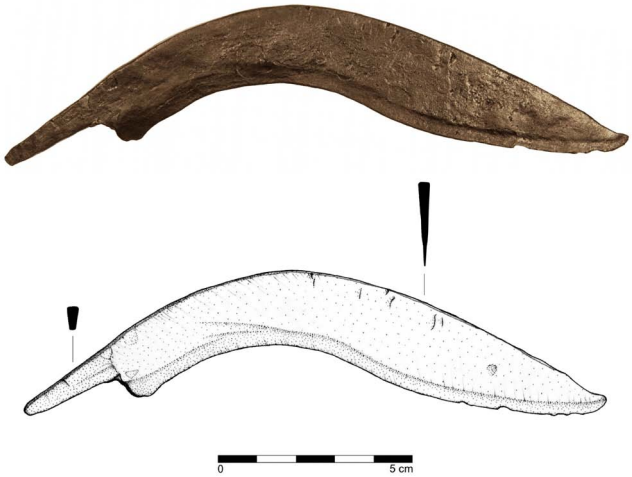

5. kép: A szkíta kori temető gyakori sírmelléklete: ívelt hátú vaskés (fotó és rajz: Tóth Farkas Márton)

6. kép: Szórthamvas rítusú szkíta kori sír mellékleteként előkerült kakastaréjos fülű csésze (fotó és rajz: MNM-NÖK és Tóth Farkas Márton)

[6] Patay P. – B. Kiss Zs.: Az Alsótelekes-dolinkai szkítakori temető közöletlen sírjai. (Az 1962. és 1964. évi feltárás eredményei.) / Die unpublizierten Gräber des skythenzeitlichen Gräberfeldes von Alsótelekes-Dolinka. (Die Ergebnisse der Freilegungen der Jahre 1962 und 1964) *Folia Archaeologica* 49/50 (2001), 79–141.

[7] Szabó, Miklós – Tankó, Károly: Parures et accesoires vestimentaires. In: Szabó, Miklós (dir.) – Tankó, Károly – Czajlik, Zoltán (ass.): *La nécropole celtique à Ludas – Varjú-dűlő* (Budapest: L'Harmattan kiadó, 2012), 108.

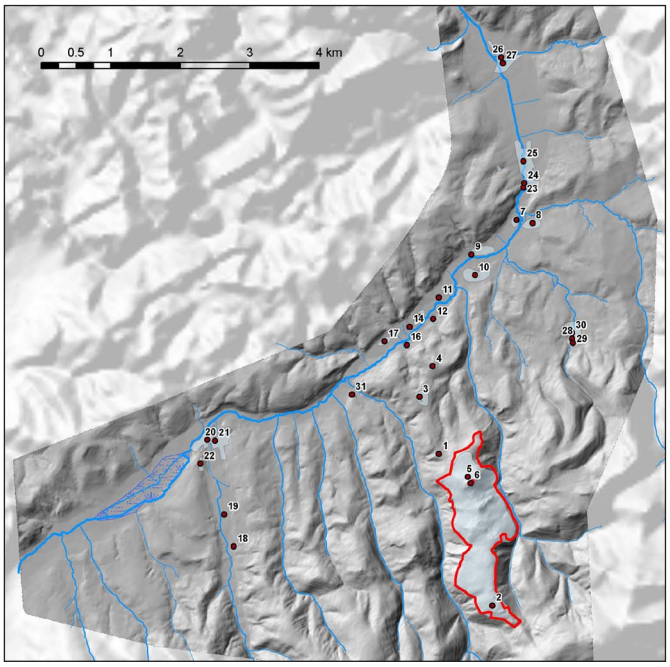

7. kép: A dédesi magaslati település és a Bán-patak völgyének régészeti lelőhelyei (összesítő térkép; Reményi László, Holl Balázs)

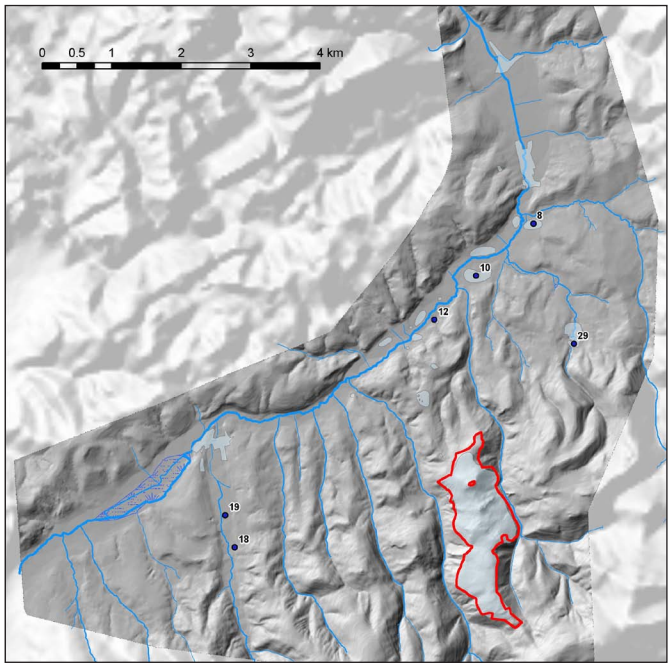

8. kép: A Bán-patak völgyében terepbejárással azonosított újkőkori régészeti lelőhelyek (Reményi László, Holl Balázs)

A BÁN-PATAK VÖLGYÉNEK KUTATÁSA

Korábban említettük, hogy a Verebce-bércen folytatott vasműves tevékenység nyersanyagát valószínűleg a Bán-patak völgyének vasérc-előfordulásai biztosíthatták. Az is nyilvánvaló, hogy a Verebce-tetőt övező, hegyvidéki jellegű mikrorégióban a Bán-patak völgyének kb. 8 km hosszú felső szakasza lehetett mezőgazdasági művelésre, illetve emberi megtelepedésre leginkább alkalmas. A terepbejárások és az örökségi értékfelmérés[8] alapján vázlatosan felrajzolható a területnek a kezdetektől az újkor elejéig követhető településtörténete (*7. kép*).

A vizsgált terület két kistáj, az Északi-Bükk és az Upponyi-hegység érintkezési zónájában található, a határt a Bán-patak jelenti.[9] Mindkét kistáj sajátos, az országos átlagtól eltérő, az Alföldhöz és a Dunántúlhoz képest szélsőségesebb klimatikus viszonyokkal jellemezhető. Ez jelentős mértékben befolyásolta a két középhegység közötti mély patakvölgy településtörténetét. A terepbejárási adatok és az írásos források alapján rekonstruálható településtörténeti kép arra utal, hogy a völgy mindössze négy történeti korszakban népesült be: a középső újkőkorban, a késő bronzkortól középső vaskorig tartó időszakban, a római császárkorban, és végül a középkorban, a 13. századtól kezdődően.

Az 31 azonosított régészeti lelőhely közül hat lelőhelyen találtunk az újkőkor középső időszakára (Kr.e. 5400/5300–4500/4400) datálható leletanyagot (*8. kép*), amelyek alapján igazolható, hogy a patakvölgyben az első települések az alföldi vonaldíszes körhöz tartozó bükki kultúrához köthetők.[10] A klímatörténetben atlanti fázisnak nevezett időszakban a Kárpát-medencét mediterrán, szubmediterrán időjárás jellemezte.[11] Ez a klímaoptimum olyan területek benépesülésére is lehetőséget adott, amelyek a

[8] Az MNM-NÖK (korábban Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat) által Dédestapolcsány, Mályinka, Nagyvisnyó, Szilvásvárad települések területén végzett örökségvédelmi (régészeti és műemléki topográfiai) értékfelmérő kutatásokra a Norvég Alap által támogatott TÉKA – Tájértéktár program keretében került sor.

[9] Dövényi Zoltán (szerk.) *Magyarország kistájainak katasztere*. Második, átdolgozott, bővített kiadás (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 2010), 739–742, 759–762.

[10] vö.: Korek József – Patay Pál: *A bükki kultúra elterjedése Magyarországon* (Budapest: Történeti Múzeum, Rotaprint üzem, 1958).

[11] Járai Komlódi, Magda: Postglacial Climate and Vegetation History in Hungary. In: *Holocene Environment in Hungary*, ed. Pécsi, Márton (Budapest: Geographical Research Institute, Hungarian Academy of Sciences, 1987), 37–47; Kalicz Nándor – Makkay János: *Die Linienbandkeramik in der Großen Ungarischen Tiefebene.* Studia Archaeologica 7. (Budapest: Akadémiai kiadó, 1977).

legtöbb történeti korszakban lakatlanok voltak, mint pl. a Bükk-hegység. A korábban sűrű erdőkkel borított területeken megjelenő, irtásos földművelést folytató közösségek környezetre gyakorolt hatása Északkelet-Magyarországon máshol is kimutatható.[12]

A terepbejárási adatok alapján a középső újkőkort követően a terület hosszabb időre elnéptelenedett. A következő megtelepedési időszak a késő bronzkor második felében (kb. Kr.e. 1200 körültől) figyelhető meg (*9. kép*). Az időszak leglátványosabb emléke az a nagy kiterjedésű erődített település, amely a völgy fölött magasodó Dédes-kő környékén alakult ki. Ez az újabb kutatási eredmények alapján, a korábbi elképzelésekkel szemben egészen a vaskor középső időszakáig lakott volt. Az erődített település környezetében előkerült kőpakolásos sírok ugyancsak a vaskorra keltezhetők, s feltételesen ebbe az időszakba sorolhatjuk a kissé távolabb található halmos temetkezéseket is. A fent felsorolt lelőhelyek alatt, a Bán-patak völgyében, illetve a nagyvisnyói Nagy-völgyben azonosított, a korszakra keltezhető lelőhelyek (három lelőhely) jelzik a mezőgazdasági művelésre alkalmas patakvölgyek benépesülését. A Kr. e. 1200 körül kezdődő időszak ugyancsak egy klimatikus optimum időszakára esik.[13] A rendelkezésre álló forrásanyag egyelőre nem elegendő ahhoz, hogy a késő bronzkorra, kora vaskorra keltezhető lelőhelyek életének végét meghatározzuk. A dédesi magaslati telepről ismert kelta fémtárgyak, közte a kiemelkedő jelentőségű álfiligrán karperectöredék egyelőre nehezen értékelhetők, hiszen a terepbejárások során a völgyekben vagy a környéken további késő vaskori, keltákhoz köthető leletanyag mindeddig nem került elő.

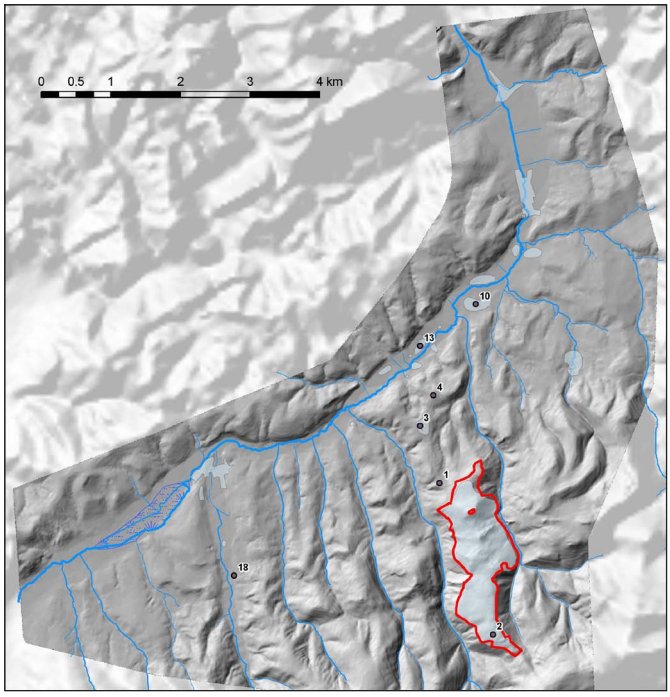

9. kép: A Bán-patak völgyében terepbejárással azonosított késő bronzkori/vaskori régészeti lelőhelyek (Reményi László, Holl Balázs)

A Bán-patak völgye a római császárkor (Kr. u. 1–5. század) időszakában vált újra lakottá, amint az a terepbejárások során azonosított, a korszakra keltezhető öt lelőhely alapján kiderült (*10. kép*). A lelőhelyek ahhoz a Kelet-Szlovákia és Északkelet-Magyarország területén kialakult régészeti körhöz tartoznak, amely a helyi vaskori hagyományokra épül, de már a germánokhoz (az időszak első felében a quádokhoz, a 2. század végétől feltételezhetően a vandálokhoz) köthető.[14]

A római császárkor utáni évszázadokban nincs adatunk a terület lakottságáról. A völgy újabb benépesülése a 13. századtól adatolható, összefüggésben az erdőirtások és az irtásfalvak megjelenésével[15] (*11. kép*). A térség meghatározó központja a középkorban a Dédes-kőn épült dédesi vár, amely az okleveles források alapján 1247 és 1254 között épült. A 14. században átépítették, majd a 14–15. században többször birtokost

[12] Sümegi Pál: Ember és környezet kapcsolata a Kárpát-medencében az elmúlt 15000 év során. *Panniculus* Ser. B. No. 3. (Szombathely, 1998), 367–395.

[13] Jan Bouzek: Climatic changes: new archaeological evidence from the Bohemian Karst and other areas. *Antiquity* 67/255 (1993), 386–393.

[14] vö.: Salamon Ágnes – Török Gyula: Funde von Nordost-Ungarn aus der Römerzeit. *Folia Archaeologica* 12 (1960) 145–172; Lamiová-Schmiedlová, Maria: Römerzeitliche Siedlungskeramik in der Südostslowakei. *Slovenska Archaeologica* 17/2 (1969) 403–502; K. Végh Katalin: Régészeti adatok Észak-Magyarország I-IV. századi történetéhez. Archaologische Beitrage zur Geschichte Nordostungarn im I-IV. Jh. u Z. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 13–14 (1975), 65–130.

[15] Szabó István: *A középkori magyar falu* (Budapest: Akadémiai kiadó, 1969).

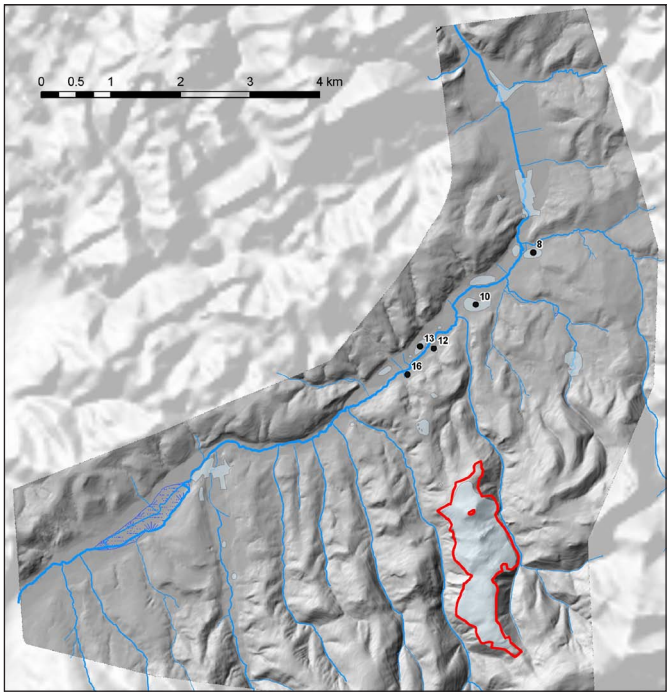

10. kép: A Bán-patak völgyében terepbejárással azonosított római császárkori régészeti lelőhelyek (Reményi László, Holl Balázs)

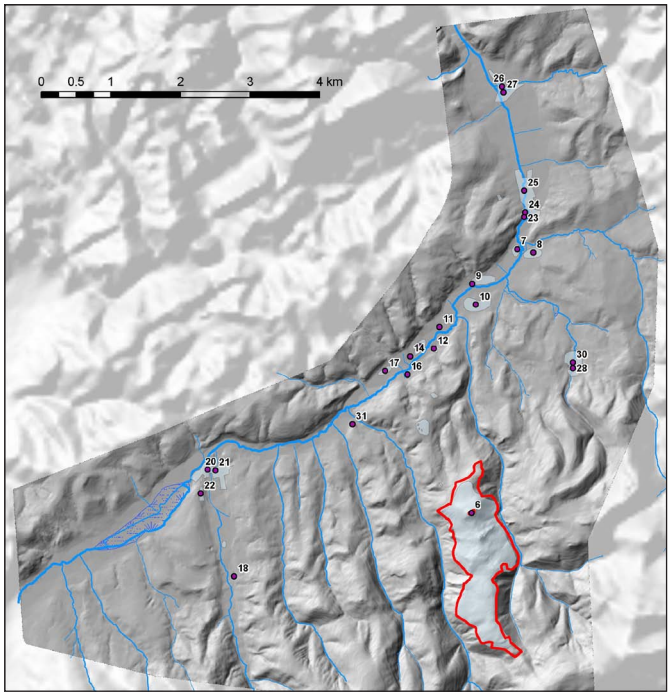

11. kép: A Bán-patak völgyében terepbejárással azonosított középkori régészeti lelőhelyek (Reményi László, Holl Balázs)

cserélt. A várat 1567-ban 15 napos török ostrom után az ostromló sereg túlereje miatt Bory István várnagy robbantatta fel. Ettől kezdve leomlott várként (*castrum dirutum*) szerepel a forrásokban.[16]

ÖSSZEFOGLALÁS

A 2011-es kutatások során kiderült, hogy a korábban a Kyjatice kultúra földváraként számon tartott Dédestapolcsány-Verebcei lelőhely a bizonytalanul megfigyelhető késő bronzkori betelepedést követően a kora-középső vaskorban vált igazán fontos településsé. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy a korszak korábban ismert fontos lelőhelyei (Alsótelekes-Dolinkai temető, a Salgótarján Ipari Park II-nél és Csécsen [Čečejovce] feltárt, kohászati tevékenységgel is foglalkozó települések) mellett a dédesi kutatások révén egy igen nagy kiterjedésű magaslati település, valamint egy temető kutatási eredményei építhetők be a régió vaskori történetébe. A dédesi Vaskapunál azonosított nyílcsúcsok jelentősége ugyanakkor túlmutat a szűkebb-tágabb környéken. Az eddig csak Smolenice-Molpírról ismert ostrom nyomaival összevethető, a Kr. e. 7. század vége felé lefolyt fegyveres konfliktusra utaló jelenségek megerősítik az utóbbi évek kutatása által kialakított, a Kárpát-medencére történetének erre az időszakára vonatkozó képet.

A két intézmény kutatóira alapozott kutatás hatékonynak bizonyult: rövid idő alatt, számos módszer összekapcsolásával sok, régészeti szempontból jól értékelhető információt szereztünk úgy, hogy hagyományos értelemben vett ásatásokat nem folytathattunk a lelőhelyen. Különösen kiemelendő a légi lézeres szkennelés, amely lehetővé tette a terület részletes topográfiai elemzését, valamint a nagypontosságú GPS-szel dokumentált fémdetektoros kutatások módszertani jelentősége. Az utóbbi módszer segítségével nemcsak fontos régészeti emlékeket sikerült megmenteni, hanem az így gyűjtött leletek lehetővé tették az egész lelőhely korábbinál jóval pontosabb keltezését is.

[16] Dobosy László: *Várak, várhelyek és őrhelyek Ózd környékén* (Miskolc: Borsodi kismonográfiák, Herman Ottó Múzeum, 1975), 15–20; Nováki Gyula – Sándorfi György: *A történeti Borsod megye várai (az őskortól a kuruc korig)* (Budapest–Miskolc: Magyar Várkutatók Egyesülete, 1992), 28; Kristó Gyula (főszerk.): *Korai magyar történeti lexikon* (Budapest: Akadémiai kiadó, 1994), 165.

Ajánlott irodalom

Czajlik Zoltán
A fémnyersanyagok őskori kohósításának nyomai a Kárpát-medencében / Traces of prehistoric smelting workshop in the Carpathian Basin. Archeometriai Műhely (2012/2), 97–104.

Kemenczei Tibor
Az Alföld szkíta kora. Kronológia. In: *Hatalmasok a viadalokban. Az Alföld szkíta kora,* szerk. Havassy Péter, 7–36, 188–190. Gyulai katalógusok 10. Gyula: Békés Megyei Múzeumok igazgatósága Erkel Ferenc Múzeuma, 2001.

Kemenczei Tibor
Studien zu den Denkmälern skytisch geprägter Alföld Gruppe. Inventeria Praehistorica Hungarica 12. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 2009.

Patay Pál – B. Kiss Zsuzsa
Az Alsótelekes-dolinkai szkítakori temető közöletlen sírjai. (Az 1962. és 1964. évi feltárás eredményei.) / Die unpublizierten Gräber des skythenzeitlichen Gräberfeldes von Alsótelekes-Dolinka. (Die Ergebnisse der Freilegungen der Jahre 1962 und 1964) *Folia Archaeologica* 49/50 (2001), 79–141.

Tóth Farkas Márton
Korai szkítakori sírok Dédestapolcsány-Verebce-tető lelőhelyen / Early Scythian Age Graves at the Site of Dédestapolcsány-Verebce-tető (NE Hungary). *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 51 (2012), 63–91.